

Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya'da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922

Greece's Ethnic Cleansing Operation to the Turks as a War Crime in East Thrace 1920 -1922

Mehmet Şükrü Güzel*

Özet

Yunanistan devleti işgal ettiği Anadolu ve Doğu Trakya topraklarında yaşayan Türk çoğunluğa karşı uyguladığı politikalar ile Türkleri göçe zorlamıştır. Yunanistan'ın Türklere karşı uyguladığı politikalar ancak barbarlık olarak tanımlanabilmektedir. Yunanistan devleti, Doğu Trakya'da ki Türk köylülerinin mülklerini bedelsiz olarak el koymuş, Türk köylerini yakmış, Türk köylülerini öldürmüş ve diğerlerinin de evlerini terk etmeye zorlamıştır. Yunanistan devleti Kafkaslarda yaşayan yaklaşık 100.000 Rum'u Doğu Trakya'da el konulan, zorla terk ettirilen veya sahipleri öldürülen Türklerin evlerine yerleştirmiştir. 30.000'den fazla Türk Bulgaristan'a kaçarak, Yunanistan'ın baskısından dolayı mülteci olur iken, yaklaşık 60.000 Doğu Trakya Türk'ü İstanbul'a sığınmak zorunda kalmıştır. Ağustos 1922 tarihinde Yunanistan devleti Bulgaristan sınırı ile Çatalca arasında yaşayan tüm Türklerin evlerini terk etmeleri emrini vermiştir. Yunanistan'ın işgal ettiği Doğu Trakya topraklarında uyguladığı politikalar bugün "Etnik Temizlik" olarak adlandırılmaktadır. 4 Numaralı 1907 Lahey Sözleşmesi'ne göre ise işgal gücü olarak uyguladığı politikalar savaş suçu kapsamın da yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Trakya, işgal, savaş suçu, Lahey, Yunanistan, Etnik Temizlik

Abstract

Greek government policy was to force to immigrate the majority of the population, the Turks in the occupied lands of Anatolia and East Thrace. The policy of Greek government can only be described as barbarism. Greek government used methods of forced expropriation of Turkish lands and houses with out any indemnity, burned Turkish villages and towns, killed Turkish civilians and forced others to leave their houses. Greek government made mass transfer of the Greeks living in Cacaue and resettled them in Turkish homes. Greek government settled around 100.000 Cacaue Greeks in East Thrace. More then 30.000 Turkish villagers took refuge in Bulgaria to save their lives. Also around 60.000 Turkish villagers escaped to İstanbul to save their lives. Greek Government in August 1922 gave the order to all Turks to leave their houses who were living between the Bulgarian frontier and Çatalca numbered around 270.000. Now today, the policy of Greek government is called as "Ethnic Cleansing". Also according to the 4th Convention of the Hague 1907, the polices of Greek government as an occupied force must be accepted as the war crimes act.

Key Words: East Thrace, occupation, war crime, the Hague, Greece, Ethnic Cleansing

* Azerbaycan Uluslararası İlimler Akademisi, Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi İsviçre Temsilcisi, E-mailmsukruguzel@gmail.com

Giriş

Nüfus Temizliği kavramı kolay bir tanıma meydan okuyan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ucunda soykırım diğer ucunda ise göç ettirmek için uygulanan baskı ve şiddetin dâhil olduğu geniş bir yelpaze içerisinde ki olayları tanımlamaktadır. Bu geniş yelpaze arasında ise toplu nüfus hareketleri ile ülkeden sınır dışı etmek de yer almaktadır. Bütün bu eylemlerin ortak amacı ise belirli bir bölgeden istenmeyen nüfusun varlığına bir şekilde son verilmesi olarak adlandırılmaktadır.¹

Askeri zorunluluk doktrini çerçevesinde geçici olarak olağanüstü koşullarda ve savaş sırasında güvenlik amacı ile yapılan toplu nüfus hareketleri bu tanımın dışında yer almaktadır. Tanım olarak geçici zorunlu nüfus hareketleri de tahliye istisnası olarak kabul edilmektedir.²

Her ne kadar etnik temizlik terimi, bir terim olarak 1990'lara kadar icat edilmemiş olmuş olsa da, pratikte etnik temizlik tamamen modern bir fenomen olmaktan ziyade gerçekte eski bir suça verilmiş yeni bir isim olarak tanımlanmaktadır.³ Etnik temizlik (Sırp-Hırvatça ve Boşnakça: *етничко чишћење* / *etničko čišćenje*), bir etnik gruba mensup insanların zorla yerinden edilmesini amaçlayan değişik siyasal politikaları ifade eder. Genellikle, zorla göç ettirme, belirli bir nüfusun yerini değiştirme gibi uygulamaların sonucunda ortaya çıkar. Bu terim, soykırım ile yakından ilişkilidir.⁴ En basit şekilde, belirli bir ülke toprağında kontrol icra eden etnik bir grubun, diğer etnik grupların üyelerini ortadan kaldırması şeklinde açıklanabilmektedir. Etnik temizlik, taciz ayrımcılık, darp, işkence, tecavüz, seri infazlar, sivil halkın bulunduğu yerlerin tahrip edilmesi, bombalanması, haklın zorla buldukları yerlerden gönderilmesi, mülklerine el konulması, evlerin, ibadet mekânlarının ve kültürel müesseselerinin tahrip edilmesi şeklinde uygulanabilmektedir. Etnik temizlik, bir bölgeden veya ülke topraklarından, bir grubun diğer bir grup tarafından zorla ve sürekli olarak çıkartılması olarak da tanımlanmaktadır.⁵

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi etnik temizlik terimini kınayıcı bir referans olarak ilk kez Güvenlik Konseyi'nin 13 Ağustos 1922 tarihinde alınan

- 1 Andrew Bell- Fialkoff, " *Ethnic Cleansing* ", MacMillan Press Ltd Londra, 1996 s. 1
- 2 Tahliye istisnası 12 Ağustos 1949 tarihli 4.numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin Harp Zmanında Sivillerin Korunmasına ilişkin 49.maddesinin 2.paragrafında belirtilmektedir. Jean-Marie Henckaerts, " Mass Expulsion in Modern International Law and Practise ", Martinus Nijhoff Publishers, Lahey, 1995, s.145.
- 3 Clotilde Pégrier, " *Ethnic Cleansing, A legal Qualification* " Routledge ,New York, 2013 s. 5
- 4 Jennifer Jackson Preece, " Ethnic Cleansing as an Instrument of Nation State Creation : Changing State Practices and Evolving Legal Norms ", *Human Rights Quarterly* Cilt 20,1998, ss.817-842, s 820
- 5 Paul R.Bartop, " Ethnic Cleansing and Genocide: Similarities and Differences ", A Review Essay " Terrible Fate: Ethnic Cleansing in the Making of Modern Europe by Benjamin Lieberman", *Menorah Review*, Number 68 Winter/ Spring 2008 , <http://www.menorahreview.org/article.aspx?id=63>, 23/05/2014

Göç

Akademik
Bakış

134

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

771 sayılı kararının 2 ve 3 numaralı paragraflarında uluslararası insancıl hukuka⁶ gönderme yaparak kullanmıştır.

BM Güvenlik Konseyi 16 Nisan 1993 tarih ve 819 sayılı kararı ile her hangi bir toprağın zor yolu ve ya tehdidi ile alınmasının yanında bahsi geçen bölge de etnik temizlik uygulamasını da yasadışı ve kabul edilmez olduğunu belirtmiştir. 819 sayılı Güvenlik Konseyi kararının 7. Maddesinde, bunu uygulayanların yaptıkları işlemlerden bireysel olarak suçlu kabul edilecekleri belirtilmiştir.

Milattan Önce 883 -859 yılları arasında Asurluların yeni topraklar kazanmak için ele geçirdikleri topraklarda 4,5 milyon kişiyi sürgün etmeleri, Babylon İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu yeni toprakların ele geçirilmesi ile ekonomik kazanç sağlamak amacı ile etnik temizlik yapmışlardır.

Avrupa' da Ortaçağ'da ise temizlik daha çok dinsel temelle ortaya çıkmıştır. Henüz insancıl hukukun doğmadığı Avrupa'daki din savaşları sorununu çözmek için 25 Eylül 1555 tarihinde imzalanan Augsburg Barışı amaç olarak politik düzenin sağlanabilmesi için dinsel homojenliği sağlamak amacı ile Latince Curia regio, ejus religio ilkesini kabul etmişti. Hükümdarın dini neyse, ülkesinin dini de o dur formülü ile din savaşlarına engel olunması amaçlanmış olsa da, bu ilke çerçevesinde ya kişiler hükümdarın mezhebine girecek ya da hükümdarlık topraklarını terk etmek zorunda kalacaktı.

Augsburg Barış Antlaşması politik bir varlığın dinden homojenliğini amaç edinmiş bir antlaşma olarak kabul edilir iken, hükümdarın mezhebini kabul etmeyen ya ülkeyi terk etmek zorunda kalacak ya da cezalandırılacaktı. Augsburg Barış Antlaşması bugün için modern temizliğin anası olarak kabul edilmektedir.⁷

Avrupa'nın dinsel kimlikten etnik kimlik çatışmalarına geçmesi sonrasında etnik kimliğe dayalı olarak ilk toplu zorunlu göç uygulaması Kanada'nın Akadya bölgesinde gerçekleşmiştir. Akadya bölgesine yerleşmiş bulunan Fransız kökenli koloni topluluğunun, Fransa arasındaki savaş sırasında kendilerini arkadan vurmalarından çekinmeleri sebebi ile İngilizler, bölgede yaşayan Fransızlardan İngiliz Krallığı'na bağlılıklarına dair yemin etmelerini istemişler. Fransızların bunu kabul etmemesi sonrasında 1755 yılından 1763 yılına kadar toplam nüfusu yaklaşık 13,000 olan Fransız koloni topluluğu sürgün edilmiş, geriye 2,300 ile 4,700 kişi arasında kişi kalmıştır. Fransızların yaşadıkları yerle-

6 İnsancıl hukuk deyimi nispeten yeni bir geçmişe sahiptir. 1949 Cenevre Sözleşmelerinde " insancıl faaliyetler " ve " insancıl organizasyonlar " terimlerinde insancıl kelimesi kullanılmıştır. "İnsancıl hukuk " terimi ilk kez 1965 yılında uluslararası Kızılhaç Komitesinin Viyana'da düzenlenen 22. toplantısında alınan 28 nolu kararında kullanılmıştır. 12 Mayıs 1965 tarihinde Tahran'da düzenlenen " Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları" uluslararası konferansının 23 nolu kararında insancıl hukuk terimi 1899 – 1907 Lahey ve Kimyasal Savaş Protokolünü, 1949 Cenevre Sözleşmelerini kapsayacak şekilde yer almıştır. *Encyclopedia of Public International Law*, North Holland Publications.Co, Amsterdam, 2004, s.1386

7 Andrew Bell- Fialkoff, a.g.e.s.17

Gazi

rine İngiliz koloniciler yerleştirilmiştir. İngiltere'ye gönderilmek üzere gemilere bindirilen Fransız kolonicilerin yaklaşık yarısı kötü koşullar yüzünden hayatlarını kaybetmişlerdir.⁸

Avrupa devletler topluluğuna barış antlaşmaları ve ikili antlaşmalar dışında ilk kez 16 Nisan 1856 Paris Bildirgesi'ne imzacı olarak katılan Osmanlı İmparatorluğu, bu imza ile de aynı zamanda uluslararası savaş hukukunun doğumunda da yer almıştı. 22 Ağustos 1864 yılında kabul edilen ilk Cenevre Sözleşmesi "Karada Silahlı Kuvvetlere Mensup Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi" sözleşmesinde yer almamasına rağmen ertesi yıl 5 Temmuz 1865 tarihinde bu sözleşmeyi imzalamıştır.

İnsan yapımı olan uluslararası hukukta belirli bir etnik veya dinsel gruba karşı zorunlu nüfus göçünün yasaklanması ise uluslararası insancıl hukukun doğumu ile birlikte 1907 tarihli Lahey sözleşmesinde savaş sırasında işgalci askeri güç için ilk defa yasaklanmıştır.

29 Temmuz 1899 tarihinde imzalanan Lahey Sözleşmeleri savaşta uyulması gereken kuralları belirlerken, sivillerin zorla göç ettirilmeleri konusu 1899 Lahey Sözleşmelerinde yer almamıştır. 18 Ekim 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri daha ayrıntılı olarak ve 13 ayrı başlık altında hazırlanmıştır. En önemli sözleşmesi ise 4 numaralı Kara Savaş Kurallarına Dair Sözleşmedir.

1907 Lahey Sözleşmesi her ne kadar direkt olarak savaş sırasında ve sonrasında barış antlaşması imzalanmadan önce, işgal edilen topraklarda işgalci gücün nüfusu zorla göç ettirmesini yasakladığı yazılmamıştır. Ancak işgal altındaki topraklarda bulunan işgalci ülkenin, hukukunu düzenlemeler, 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 3. Bölümünün 42. ile 56. maddeleri arasında yer alan kısımda yer almaktadır. 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 43.maddesi " Kanuni kuvvetlerin yetkisi fiilen işgal edenin eline geçtiğinden, bir yeri işgal eden, mutlak surette karşı gelmek hali müstesna, ülkede yürürlükte bulunan kanunlara saygı göstererek, kamu hayatını ve düzenini mümkün olduğu kadar yeniden kurmak ve sağlamlaştırmak çerçevesinde, kendi yetkisine giren bütün tedbirleri alır. " yazılmıştır. 46. maddede, "Aile şerefine ve haklarına, şahısların hayatına ve özel *mülkiyetine*, keza dini inançların ve ayinlerin uygulanmasına hürmet gösterilmelidir. Özel mülkiyete el konulamaz." yazılmıştır. 50. maddesinde "Halkların, silsile yoluyla sorumlu oldukları kabul edilmeyecek; şahsi olaylar sebebiyle halklara hiçbir mali veya diğer mahiyette toplu cezalandırılmayacağı yazılmıştır.

52. maddesinde "paralara yönelik el koymalar ve hizmetler ancak işgal ordusunun ihtiyaçları için talep edilebilecektir. Bu el koyma ve hizmetler ülkenin kaynaklarıyla ilgili ve halklar için kendi vatanlarına karşı harp hareketına katılma mecburiyetini içine almayacak şekilde olacaktır. El koymalar ve hiz-

8 *The 1755 Exile, Acadian-Cajun Genealogy & History*, <http://www.acadian-cajun.com/1755ex.htm>, Erişim tarihi 29/20/2013

Göz

Akademik
Bakış

136

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

metler, ancak işgal edilen yerdeki komutanın izniyle istenecektir. Para borçları mümkün olduğu kadar peşin ödenecektir; aksi takdirde, makbuzla belgelen- dirilecektir ve borçlanılmış paraların ödenmesi mümkün olduğu kadar erken yapılacaktır.” yazılmıştır.⁹

1907 Lahey Kara Savaşı Kurallarına Dair Sözleşme, işgal güçlerinin fiili hareketleri sınırlandırılmış ve bu maddelere karşı gelinmesi, savaş suçu kap- samına alınmıştır.

1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nde de işgal güçlerinin, işgal ettikleri böl- gede ki sivillere zorunlu göç ve nüfus hareketleri uygulamasının yer almaması- nın sebebini, 20. yüzyılda, insan kurban etmek veya yamyamlığın yasaklanması gibi çok uzak geçmişte Asurluların ve Romalıların savaşlarında kalmış olarak düşünülmesi sebebi ile ayrıca bir madde olarak yer verilmediği belirtilmekte- dir.¹⁰

İşgal güçlerinin kitlesel sürgüne veya göçe işgal ettiği topraklardaki si- villeri zorlaması açıkça belirtilmemiş olsa da 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 43,46 ve 50.maddelerinin ihlali olarak kabul edilmektedir.¹¹

2. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da kurulan Nüremberg savaş suç- ları mahkemesi 1907 Lahey Sözleşmesi temelinde sivillerin sürgün ve göçe zor- lanmasını savaş suçu olarak kabul etmiştir.¹²

Paris Barış Konferansı Öncesi ve Sırasında Doğu Trakya ve İstanbul Devleti Projesi

Yunanistan devletinin işgal etmiş olduğu batı Anadolu ve doğu Trakya'da uy- gulamış olduğu politikaları doğru tespit edebilmek için I.Dünya Savaşı sonra- sında İtilaf Devletleri'nin savaş sonrası için Osmanlı İmparatorluğu konusunda ne düşündüklerinin birinci derecede bilinmesi önemlidir.

Henüz savaş sürer iken İngiltere'de savaş sonrası Avrupa'nın sınırları konusunda yazılan bir kitapta Türklerin Avrupa'dan çıkartılması gerektiği belir- tilir iken, İstanbul'un uluslararası bir yönetime devredilmesi ve Trakya'nın Yu- nanistan' a verilerek, gelecekte kurulacak olan uluslararası yönetim altındaki İstanbul'un güvenliğinin Yunanistan tarafından sağlanması öngörülmüştür.¹³

12 Ekim 1918 tarihinde savaş sürer iken ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın yapmış olduğu konuşmalarının temelinde hazırlanan ve Paris Ba- rış Konferansı'na ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından iletilen memorandumda

9 Ahmet Tetik – Mehmet Şükrü Güzel, *Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları*, İş Bankası Yayınları, 2013 İstanbul, s.520-523

10 Alfred M. de Zayas, "International Law and Mass Population Transfers" *Harvard International Law Journal*, Sayı 16, 1975 s. 211.

11 Alfred M.de Zayas, a.g.m s. 212

12 Jean- Marie Henckaerts, a.g.e s.150

13 Col. Sir Thomas H.Holdich, *Boundaries in Europe and the Near East*, MacMillan, Londra, 1918 s.185

Gazi

Akademik
Bakış

137

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Çanakkale ve boğazların sürekli olarak gemilerin serbest geçişine açılması ve tüm ulusların ticareti için uluslararası garantiler altına alınmasının istendiği belirtilmiştir.¹⁴

29 Ekim 1918 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun ateşkes antlaşmasını imzalamasından bir gün önce ABD tarafından savaş sonrası barış antlaşmaları sırasında sunulan öneride Boğazlar ve İstanbul'daki kontrolün sözde Türklerde kalmasını ama uluslararası kontrolün altına alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu kontrolün kolektif veya kurulacak olan Milletler Cemiyeti tarafından bir güce verilecek manda ile olabileceği belirtilmiştir. Anadolu'nun Türklerle bırakılması dile getirilir iken, sahil kesiminde (Adalar Denizi) Yunanlıların sayıca çok oldukları bölgelerin özel bir uluslararası kontrol altına verilmesi belki de Yunanistan mandası altına bırakılması önerilmiştir.¹⁵

3 Aralık 1918 tarihinde Paris Barış Konferansı hazırlıkları sırasında ABD ve İngilizler arasında yapılan bir görüşmeler sırasında, İngilizler, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının Milletler Cemiyeti kontrolü altında olacak bir manda yönetimine verilmesini önermişlerdir. Manda yönetiminin ise ABD'ye önerilmiştir.¹⁶

10 Ocak 1919 tarihinde ABD ve İngilizler arasında yapılan görüşmeler sırasında da İngiliz heyeti, İstanbul'un ABD mandası altına verilmesi konusundaki görüşlerini ABD'lilere iletmışlerdir.¹⁷

14 Ocak 1919 tarihinde Paris' de Yunanistan başbakanı Venizelos İngiliz Times gazetesine verdiği demeçte henüz barış antlaşması görüşmeleri yapılır iken Anadolu'nun ortasında Türklerin idaresi altında yüzbinlerce Rum'un kalacağını bu sebep ile Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında karşılıklı ve herkesi kapsayacak bir nüfus mübadelesinin gerekli olduğunu açıklamıştır.¹⁸

Yunanistan Başbakanı Venizelos'un açıklamayı yaptığı tarih itibari ile henüz Türklerin İstiklal mücadelesi başlamamış bulunmakta idi. Barış antlaşması imzalanmadan önce Yunanistan Başbakanı Venizelos, Yunanistan'ın barış antlaşması ile alacağı topraklarda yaşayan Türklerin varlığını istemediği ve etnik olarak Yunanistan'ın alacağı Osmanlı topraklarındaki Türk unsurları zorunlu göçe tabi tutmak istediği anlaşılmaktadır.

14 David Hunter Miller *My Diary at the Conference of Paris* Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 , Set Numarası 23, Cilt 2.s.67

15 David Hunter Miller *My Diary at the Conference of Paris*, Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 Set Numarası 23, Cilt 2.s.79

16 David Hunter Miller *My Diary at the Conference of Paris*, Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 Set Numarası 23, Cilt 1.s.27

17 David Hunter Miller , a.g.e, s.74

18 H.J. MacKinder M.P, a.g.e. s.209

Görsel

Akademik
Bakış

138

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Hazırlık aşamasındaki Milletler Cemiyeti'nde 16 Ocak 1919 tarihinde yapılan iç yazışmada İstanbul'un geleceğinin "Milletler Cemiyeti'nin koruması altında bulunan uluslararası topraklar" olarak tarif edilmesinin en uygunu olduğu ve gerçekte oturanların teorik egemenliğinin dışında başka hiçbir egemenliğin olmayacağı, Milletler Cemiyeti'nin idaresinin sadece özel bir egemenlik olacağına vurgusu yapılmıştır. Milletler Cemiyeti kontrolüne geçtiği vakit bunu yeni bir yönetim olacağı (Dünya da, yazarın notu) belirtilmiştir. İstanbul için düşünülen yönetim biçimine en yakın olarak Aşağı Tuna Nehri'nin yönetiminin örnek gösterilebileceği ve 2 Kasım 1865 tarihli antlaşma ve buna ek 28 Mayıs 1881 tarihli Antlaşma ile Aşağı Tuna Nehri'nin de gemiler tarafından kullanılabilir iken buldukları ülkelerin yönetiminden bağımsız olduğudur. 1878 Berlin Antlaşması'nın 53.maddesi de Aşağı Tuna Nehri'nin geçtiği topraklarda ki ülkelerin egemenliğinden tamamen bağımsız olduğunun yazıldığı ve konunun uluslararası olduğudur

Pasifik Okyanusu'nda bulunan New Hebrides'in de benzer bir uygulamaya tabi olduğunu raporda yazılmıştır. (Bugünkü Vanuatu Cumhuriyeti, yazarın notu) Bu ada grubunun 20 Ekim 1906 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında gerçekleştirilen anlaşma ile "ortak etki, nüfûz (influence) bölgesi" olarak kabul edildiği ve her iki ülkenin de özel yetkilerinin bulunmadığı belirtilmiştir. Bu uygulamanın İstanbul için olası uygulamaya ancak uzaktan benzerlik gösterebileceği, bu örneğin oldukça eksik olduğu, New Hebrides'in az ya da çok her ne kadar dile getirilmemiş olsa bile İngiltere ve Fransa'nın ortak egemenliği içerisinde yer aldığı dile getirilir iken İstanbul'un kesinlik ile milletlerin ortak egemenliğine olacağına anlaşılması gerektiği burada belirtilen uluslararası kelimesinin ulusal (milli) egemenliği dışladığı olarak algılanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁹

18 Ocak 1919 tarihinde resmi açılışı gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı'nın da 21 Ocak 1919 tarihinde ana hatları ile geçici taslak ve önerilerde İstanbul ve Boğazlarda uluslararası bir devletin kurulması ve bu yeni devletin yönetiminin Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecek bir ülkeye verilmesi önerilmiştir.

Kurulması önerilen yeni İstanbul devletinin sınırlarının boğazın kıyıları ile birlikte tüm Marmara Denizi'ni kapsaması, Avrupa tarafından sınırlarının Midye –Enez hattında, fiziki ve ekonomik özelliklere göre belirlenmesi, Anadolu tarafında ise Sakarya Nehri'nin, Bursa, Bandırma, Adalar Denizi'nin kuzeyinde olması önerilmiştir.²⁰

19 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre 11.2432.2432

20 David Hunter Miller " My Diary at the Conference of Paris " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 Set Numarası 23, Cilt IV.s.254 -256

Gazi

Akademik
Bakış

139

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

21 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na sunulan ana hatları ile geçici taslak ve önerilerde İstanbul ve Boğazlarda uluslararası bir devletin kurulması ve bu yeni devletin yönetiminin Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecek bir ülkeye verilmesi önerilmiştir. Kurulması önerilen yeni devletin sınırlarının boğazın kıyıları ile birlikte tüm Marmara Denizi'ni kapsaması, Avrupa tarafından sınırlarının Midye –Enez hattında, fiziki ve ekonomik özelliklere göre belirlenmesi, Anadolu tarafında ise Sakarya Nehri'nin, Bursa, Bandırma, Adalar Denizi'nin de Ezine'nin kuzeyinde sınırlarının olması önerilmiştir.²¹

21 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na sunulan İstanbul Devleti'nin sınırları içerisinde Bursa dâhil edilmiştir. Türklerin eski başkentleri olan Bursa'nın Türklerin elinde olmasının uluslararası entrikalara sebebiyet verebileceği ve İstanbul şehrinin uluslararası olmasının amaçlarını yıkacağı belirtilmiştir. Bu sebebi ile Türklerin yeni başkentlerinin İstanbul'dan uzak olması önerilmiş, bir dönem Müslümanların başkenti olan Konya şehrinin başkent olması önerilmiştir.²²

30 Ocak 1919 tarihinde yapılan toplantıda ABD başkanı Wilson, ABD'nin Türkiye'ye savaş ilan etmediği için Türkiye'nin değişik bölgelerinin askeri işgaline ne yazık ki katılamayacağını belirtirken, ittifak devletleri arasında yapılacak anlaşmaya bağlı olarak Türkiye'nin değişik bölgelerinin askeri kontrolünün paylaşılmasına ABD'nin karşı çıkmayacağını belirtmiştir²³

4 Şubat 1919 tarihinde Yunanistan adına Venizelos, Paris Barış Konferansı sırasında Yunanistan'ın savaş galibi devlet olarak fetih hukuku çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak taleplerini dile getirmiştir. Venizelos, güneyde Meis adasından kuzeyde Marmara Denizi'ne kadar olan çizginin batısının Türk İmparatorluğu'ndan alınarak Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir. Sadece Çanakkale Boğazı bölgesin de kurulacak olan uluslararası yönetime verilecek yerlerin bu topraklardan istisna olduğunu belirtmiştir. Venizelos, İstanbul'da bulunan Ortodoks Patrikhane'nin nüfus istatistikleri ile Batı Anadolu'da İstanbul'da bulunan 319 bin Rum hariç 1,132.000 Rum'un yaşadığını, bu nüfusa karşılık tüm Müslüman nüfusun Batı Anadolu'da 943.000 olduğu iddia etmiştir. Rum nüfusuna, 100 bin Yahudi, Ermeni ve diğer Hristiyanların sayısı da eklendiğinde tüm Hristiyanların nüfusunun 1.250.000 kişi olacağını ve buna karşılık Müslümanların sayısının ise sadece 943.000 de kalacağını bildirmiştir. Trabzon ve Karadeniz bölgesinde yaşayan 360.000 Rum'un kurulacak olan Ermeni devletinin içerisinde kalacağını belirtmiştir. 4 Şubat 1919 tarihinde yapılan toplantı sonrasında ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya'dan oluşacak 4'lü bir komitenin kurulmasına ve bu komitenin Yunanistan'ın toprak taleplerini inceleyerek, öneri olarak Paris Barış Konferansı'na sunmasına karar verilmiştir.²⁴

21 David Hunter Miller , a.g.e.,s.254 -256

22 David Hunter Miller, a.g.e.,s. 257-258

23 David Hunter Miller “ My Diary at the Conference of Paris “ Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 Set Numarası 23, Cilt XIV .s 104 -105

24 David Hunter Miller ,a.g.e.,s 199 -209

Göz

18 Şubat 1919 tarihinde Doğu Trakya ve Batı Anadolu için Yunanistan'ın toprak talebi Paris Barış Konferansı'nı da İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD tarafından oluşturulan komite de ilk kez gündeme gelmiştir. Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan savaşın galibi olarak toprak taleplerinin değerlendirilmesi ise, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD tarafından barış konferansı prosedürüne göre oy birliği ile alınacak kararlara göre yapılacaktır.²⁵

20 Şubat 1919 tarihinde Yunanistan'ın Batı ve Doğu Trakya'da ki toprak talepleri konusunda 4 büyük devletin hemfikir olduğu, İstanbul' da kurulacak olan devletin sınırlarının belirlenmesi sonrasında Doğu Trakya' da ki Yunanistan'ın toprak talebinin sınırlarının çizileceği konusunda anlaşmaya varılmıştır.²⁶

4 Mart 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı' nı da Trakya konusunda 4 büyük gücün Yunanistan'ın istekleri konusunda hem fikir olduğu belirtmiştir. Batı Anadolu'nda ki Yunan devletinin toprak talepleri konusunda, İtalya kendisinin 1915 ve 1917 tarihli antlaşmaların geçerli olduğunu savunduğu için hiçbir yorum yapmayacağı belirtmiştir. İngiltere ve Fransa, eğer Batı Anadolu'da Yunanistan'a toprak verilecek ise bu toprakların kuzeyde Ayvalık, güneyde Kuşadası doğuda da Alaşehir ile sınırlı olması eğer Yunanistan'a toprak verilmeyecek ise bu bölgenin manda yönetimi altına bırakılması ve bu manda yönetiminin Anadolu'ya verilecek manda yönetiminden daha farklı bir ülkeye verilmesini önermişlerdir. ABD ise Adalar Denizi'nin kıyı kesiminde ki Batı Anadolu topraklarının Anadolu'nun yönetiminin verileceği mandanın içerisinde yer almasını önermiştir.²⁷

6 Mart 1919 tarihinde yapılan toplantı da Yunanistan'ın toprak taleplerine ilişkin İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD devletleri kendi görüşlerini detaylı olarak açıklamışlardır. Doğu Trakya için Yunanistan'ın genel olarak toprak taleplerinin İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından kabul gördüğü belirtilmek ile beraber, İstanbul'un konumu ve sınırlarının belirlenmesinin bir konferans da kararlaştırılması kararlaştırılmıştır. Yunanistan'ın Karadeniz sahillerine sınırlarının olup olmayacağı ise bu konferans sırasında karara varılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. İtalya ise Doğu Trakya konusunda çekincelerini bildirmiştir. Edirne bölgesini Yunan devleti dışında bir devlet tarafından işgal edilmesi için kendilerine bölgede yaşayanlardan istek geldiği belirterek, bölgede yaşayan Rum olmayan Türk, Bulgar ve Musevi etnik unsurların haklarının ne olacağına açıklığa kavuşmadığını belirtmiştir.

İtalya 3 ayrı tez sunmuştur. Birinci tez, Doğu Trakya'nın tamamının İstanbul'da kurulacak olan yeni devletin sınırları içerisine dâhil edilmesidir. İkincisi Doğu Trakya'nın önemli bir kesiminin İstanbul' da kurulacak olan dev-

25 David Hunter Miller " My Diary at the Conference of Paris " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924 Set Numarası 23, Cilt XVII s. 17-18

26 David Hunter Miller , a.g.e.,s. 25

27 David Hunter Miller, a.g.e., s. 112

Gazi

lete verilmesi ve topografya olarak Bulgaristan sınırları ile uyum içerisinde sınırların belirlenmesidir. Üçüncü olarak da İstanbul' un sınırlarının Yunanistan ve Bulgaristan ile gelecekte sorun çıkmaması için yeterince uzun olarak belirlenmesi önermiştir.²⁸

7 Mart 1919 tarihinde İngiltere'nin Paris Barış Konferansı heyetinde yer alan W.L.Westermann tarafından ABD heyetinde yer alan David Hunter Miller'a bir mektup gönderilmiştir. Gönderilen mektupta, kurulması düşünülen İstanbul' da ki yeni devletin sınırlarının İstanbul'un nüfusunun gıda üretiminin kendisine yeterli olabilmesi için batı da Meriç nehrine kadar genişletilmesini, burada ki nüfusun Yunan kontrolünde olmaya yeğleyeceklerini, bu sayede İstanbul devletinin Bulgaristan ile sınırının da olabileceği önerilmiştir.²⁹

14 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan silahlı güçlerinden oluşan karma askeri birlik, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7.maddesini bahane göstererek, İzmir şehrin de yer alan önemli askeri stratejik yerlerin işgalini İstanbul'da bulunan İngiliz Amiral Calthorpe'nin emri ile gerçekleştirmiştir. 14 Mayıs 1919 günü Yüksek Komiser Richard Webb tarafından Damat Ferid Paşa'ya bir nota verilmiş ve Paris Konferansı'nın kararına göre İzmir istihkâmlarının İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmiştir.

Müttefik Filonun Başkomutanı Visamiral Calthorpe da, 14 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu Komutanı Miralay (Albay) Ali Nadir Paşa'ya bir nota vererek, İzmir istihkâmları ile müdafaa tedbirlerini haiz arazinin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesi gereğince İtilâf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirir. Amiral Calthorpe, aynı gün Aydın Valisi İzzet (Kambur İzzet) Bey'e de bir nota ile aynı hususu bildirmiştir.

Amiral Calthorpe, 15 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu Komutanı Miralay Ali Nadir Paşa'ya verdiği ikinci bir nota ile İzmir'in Müttefik Devletler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceğini, şehirde gereken güvenlik tedbirlerinin alınmasını, işgalden sonra da Yunan komutanının arzusuna göre hareket edileceğini yazmıştır. İkinci nota, "Düvel-i muazzama donanmasının nazar-ı dikkate alınması" tehdidiyle bildirmiştir.³⁰

24 Ekim 1919 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Londra' da yapmış olduğu yazışmada Washington'da bulunan Lord Grey'in ABD Başkan sekreteri ile yapmış olduğu görüşme sonrasında, ABD Kongresi'nin İstanbul'un ABD mandasına alınmasını kabul etmesi konusunu tartıştıklarını ve ABD'nin İstanbul

28 David Hunter Miller " My Diary at the Conference of Paris " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt X. s 299-300

29 David Hunter Miller " My Diary at the Conference of Paris " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt VI. s.285

30 Dr.Mustafa Turhan, " , Raporu ve İstiklal Harbinde 'Müttefikler Arası Tahkik Heyeti ' Çalışmaları Tahkikat Neticesi " , <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45.785.10094.pdf> Erişim tarihi 11.06.2013

Göz

bul için bir manda kabul etmesi şansının bulunmadığını telgraf ile bildirdiği yazılmıştır.³¹

Öte yandan Adalar Denizi'nde yer alan Gökçeada, Bozcaada ve Midilli adalarının Yunanistan' a verilmesi tartışmalarında Gökçeada ve Bozcaada' nın tarih boyunca İstanbul'a sahip olan güce ait olduğu belirtilerek, bu adaların Yunanistan' a verilmesine Paris Barış Konferansı sırasında karşı çıkmıştır.³²

5 Aralık 1919 tarihli İngiliz Dışişleri Bakanlığı notunda, İngiliz hükümetinin, İstanbul' da bulunan İttifak devletleri Yüksek Komiserine İngiltere'nin Türkiye için önerilse bile bir mandayı kabul etmeyi düşünmediği belirtilmiştir.³³

13 Aralık 1919 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Eric Drummond tarafından İngiltere'de Balfour' a gönderilen mektupta, kendisinin Philipp Kerr'e göndermiş olduğu mektubun bir örneğini eklemiş ve mektubunda İstanbul'un geleceğine ilişkin ABD eski İstanbul Büyükelçisi Edwin Montagu ile yapmış olduğu görüşmede hükümetinin Sultan'ın İstanbul'dan gönderilmesi kararı karşısında tedirgin olduğunu belirtmiştir. Erdwin Montagu, gizli kalması şartı ile şu an ki düşüncenin İstanbul'un idaresinin Fransa, İngiltere ve İtalya tarafından devralınması olduğudur. Türklerin Avrupa'da artık kalmamalarına İngiliz hükümetinin kesinlikle karar verdiğini, asıl sorunun bunun Hindistan ve başka yerlerdeki Müslümanları rahatsız edilmeden nasıl yapılacağıın belirlenmesi olduğunu belirtmiştir. İstanbul ve civarındaki yeterli kalan alanın Milletler Cemiyeti koruması altına alınarak "Serbest Şehir" olması gerektiği belirtilmiştir. Saar Basin³⁴ bölgesi benzeri en az ikisi Müslüman olacak beş kişilik bir komisyon tarafından İstanbul'un yönetilmesi ve diğer üç üyenin ise gerekir ise İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşması gerektiği mektupta yazılmıştır. Gerçekçi olarak Hindistan ve İran'ın Milletler Cemiyeti üyesi olarak İstanbul şehrinin, Milletler Cemiyeti idaresi ve koruması altında yönetilmesinde eşit haklara sahip olurlar ise Müslümanların da yönetimde olmasının sağlanacağı yazılmıştır. Gelecekte Rusya'nın kurtulması ile (Bolşeviklerden, yazarların notu) İstanbul'u üç büyük gücün yerine Dünya'da ki ulusların çoğunun da koruması altına alınabilmesini mümkün olduğu belirtilmiştir.³⁵

31 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre1.1780,1780

32 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre11.1860,1860

33 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 1.2309.1780, İngiltere'nin manda kabul etmeyeceği cümlesini yeni bir manda kabul etmeyeceği olarak algılanması gerekmektedir. İngiltere fiilen bugünkü Irak'ın büyük bir kısmında askeri işgal gücü olarak bulunmaktaydı.

34 Saar Basin (Fransızca: Le Territoire du Bassin de la Sarre, Almanca: Saarbeckengebit), Versay Barış Antlaşması ile Milletler Cemiyeti himayesinde ki İngiliz ve Fransızlara yönetimi 15 yıllığına verilmiş, Almanya'nın kömür açısından zengin ve gelişmiş bir sanayiye sahip bölgesidir. 1920 ile 1935 yılları arasında İngiliz ve Fransız işgal güçlerinin temsilcileri ve yerel nüfustan bir Fransız, bir Alman tarafından yönetilmiştir. 1920 ile 1935 yılları arasında kendi para birimi Saar Frankı ve posta pulunu basmıştır. (Yazarın notu.)

35 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Eric Drummond 13 Aralık 1919 tarihinde aynı gün Lord Curzon'a göndermiş olduğu mektubun da İstanbul'un yönetiminin anladığı kadarı ile Fransa'nın görüşü olan İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından yönetilmesi yerine Milletler Cemiyeti ile birlikte Dünya'da bulunan çok sayıda ulusun kontrolü ve koruması altına alınmasını önermiştir.³⁶

Eric Drummond'un 16 Aralık 1919 tarihli Lord Curzon' a göndermiş olduğu mektubunda, İstanbul'un geleceği için önerisini değiştirerek " Milletler Cemiyeti'nin koruması altında bulunan uluslararası topraklar" tanımının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Bunun Aşağı Tuna planının gelişmiş bir hali olarak düşünülmesi gerektiği, Aşağı Tuna nehrinin kendi bayrağı bulunan uluslararası bir komisyon tarafından yönetildiğini hatırlatmıştır.³⁷

20 Haziran 1920 tarihinde Yunan ordusu, Doğu Trakya'yı işgal etmeye başlamıştır.

Sevr, İstanbul Devleti Projesi ile Doğu Trakya

İtilaf Devletleri kurmayı planladıkları İstanbul Devleti projesini Mustafa Kemal önderliğine başlayan Türk İstiklal mücadelesi sebebi ile geçici olarak ertelemiş ve İstanbul'u fiili işgal ettikleri 16 Mart 1920 tarihinde yayımlanmış oldukları işgal bildirisinde belirtildiği şekilde Sevr Barış Antlaşması'nın 36.maddesinde şarta bağlı olarak ertelemişlerdir.³⁸

Türlere bırakıldığı iddia edilen İstanbul'un, gerçek kontrolü ise Sevr Barış Antlaşması' n da Türklere alınmış bulunmakta idi.

Sevr Antlaşmasınının 37 - 61 ve 178 - 179.maddelerinde Boğazlar Komisyonu adında Osmanlı Devleti'nin üye olmadığı, deniz araçlarının Boğazlardan ve Marmara'dan geçişlerini denetleyecek tüzel kişiliği, bayrağı, polis kuvveti, bütçesi, örgütü vergi ve haraç koyma yetkisi bulunan uluslararası bir kuruluş denetiminde olacaktı. Osmanlı topraklarından Edremit Körfezi, Bandırma, Mudanya, Gemlik, İzmit, İstanbul, Çatalca ve Karacaköy'ün dahil olduğu yerler askersizleştirilerek Boğazlar Bölgesini oluşturacaktı. Bu bölge ancak üç müttefik devletçe askeri amaçla kullanılabilir. Boğazlar Komisyonu'na İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ikişer üye, Yunanistan ve Romanya birer üyeyle katılacaklardı. ABD istediği, Rusya Milletler Cemiyeti üyesi olduğu takdirde ikişer

36 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

37 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

38 Sevr Antlaşması madde 36: İşbu Antlaşmanın hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Bağıtlı Yüksek Taraflar, Osmanlı Hükümetinin İstanbul üzerindeki haklarına ve sıfatlarına dokunulmaması ve bu Hükümetle Majeste Padişah'ın bu kentte oturmak ve bu kenti Osmanlı Devletinin başkenti tutmak bakımından özgür olduklarında görüş birliği içindedirler. Bunula birlikte, Türkiye, işbu Antlaşma ile bunu tamamlayan antlaşmaların ve sözleşmelerin hükümlerine, özellikle soy, din ve dil azınlıklarının haklarına dürüst bir biçimde saygı göstermekte kusur ederse, Müttefik Devletler, yukarıda belirtilen hükmü değiştirmek hakkını kesinlikle saklı tutarlar ve Türkiye, bu bakımdan alınacak bütün kararları kabul etmeği şimdiden yükümlenir.

Göz

üyeyle katılabileceklerdi. Türkiye, Milletler Cemiyeti üyesi olduğunda bir oyla komisyona katılabileceği öngörülmüştür.

Osmanlı Padişah'ının muhafız birliği ise yaya ve atlı olarak 700 kişiyi geçmeyeceği Sevr Barış Antlaşması'nın 152 ve 195.maddelerde belirtilmişti. Padişah'ın muhafız birliğinin asker sayısı Vatikan'da bulunan Papa'nın muhafız sayısı ile bir tutulmuştu. Sevr Barış Antlaşması ile İstanbul'un fiili yönetimi Türklerden alınır iken Padişah'ın konumu Roma'da Vatikan'da bulunan Papa'nın konumuna İstanbul içerisinde indirgenmiştir. Antlaşmanın 36.maddesi çerçevesinde ise Padişah'ın İstanbul'dan çıkartılmasının önü açılmıştır.

Yunanistan Devleti'nin Doğu Trakya'da İşlemiş Olduğu Savaş Suçları

14 Aralık 1921 tarihinde Bern'de bulunan Osmanlı Büyükelçiliği, Milletler Cemiyeti' ne göndermiş olduğu şikâyet mektubunda Yunan devletinin işgali altında bulunan Doğu Trakya'da ki etnik yapı karakterinin Yunan devletinin emperyalist amaçları doğrultusunda değiştirilmeye çalışıldığı ve Müslümanların Doğu Trakya'yı terk etmeye zorlanarak mülteci konuma düşürüldükleri belirtilmiştir. Binlerce Doğu Trakya Müslümanının Bulgaristan'a ve İstanbul'a mülteci olarak gitmek zorunda bırakıldıklarını, Anadolu'da göç etmeyen Doğu Trakyalı Müslümanlara Yunan idaresinden memnun olduklarına dair bir kâğıt imzalamak zorunda bırakıldıklarını şikâyet etmişlerdir.³⁹

14 Şubat 1921 tarihinde İstanbul'dan Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Eric Drummond'a Osmanlı Hilal-i Ahmer Teşkilatı kadın kolları (siege central de comite des dames) ve Türkiye'deki kadınlar ve İstanbul'da bulunan Müslümanlar adına Selma Hanem Rıza Hanım tarafından bir mektup gönderilmiştir. Gönderilen mektupta İstanbul'da bulunan yaklaşık 500 bin kadın, çocuk ve yaşlı insanın açlıktan ölme tehlikesinde bulduklarını bildirmişlerdir. Mektupta Rus mültecilerin (yaklaşık 150 bin kişi; yazarın notu) yanında Yunan ordusunun teröründen ve işgalinden kaçarak İstanbul'a sığınan veya Yunan ordusu tarafından evlerini terk etmek zorunda bırakılan Müslümanların İstanbul'a sığınmaları sonucunda, bu nüfusu beslemenin imkânsız olduğu belirtilmiştir. Camilerin mültecilerle dolu olduklarını ve ölümlerin sayısının her gün arttığı belirtilerek insanlık adına ve dine ve ırka bakılmadan Milletler Cemiyeti'nden yardımda bulunması istenmiştir.⁴⁰

Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Eric Drummond, 12 Mart tarihinde Selma Hanem Rıza hanıma cevabi bir mektup göndermiştir. Mektupta, 21 Şubat 1921 tarihli Milletler Cemiyeti Konseyi toplantısında, Avrupa'da ki tüm gönüllü yardım kuruluşlarının, İstanbul'da ki Rus mülteciler ve Müslüman göçmenlerden kaynaklanan nüfus artışı sebebi başlayan açlık tehlikesine karşı yardıma çağırma kararını aldıklarını yazmıştır. Ayrıca Cenevre'de bulunan ge-

39 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletle, Cenevre, İsviçre 41.18054.18054

40 Uluslararası Kızılhaç Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre Mis15.5/118

Gazi

Akademik
Bakış

145

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

rek Ulusal Kızılhaç Komiteleri Birliği ve gerekse de Uluslararası Kızılhaç Örgütüne mektuplarının birer kopyasının gönderildiği bilgisi verilmiştir.⁴¹

28 Şubat 1921 tarihinde Osmanlı Savaş Bakanlığı İngiliz ve Fransız temsilcilere gönderilen rapor ile Edirne şehrinin önde gelen Türklerinin, Yunan ordusu tarafından ihtilalci olmak ile (Kemalist, yazarın notu) suçlanarak hapsedildiklerini, Edirne hapisanesinin tamamen dolması sebebi ile yeni tutuklanan Türklerin askeri barakalara yerleştirildiklerinin şikâyetinde bulunulmuştur.⁴²

3 Mart 1921 tarihinde Babaeski'ye bağlı Mandıra köyünde Yunan askerleri 10 kadını asarak öldürmüş arkasından tüm köyü ateşe vermiştir.⁴³

Çatalca 'da görevli bir Osmanlı Jandarma subayı incelemelerde bulunmak üzere Istrancalar'a gönderilir, 13 Mart 1921 tarihi itibari ile hazırlanan raporda, Trakya'da ki Müslümanların Yunan ordusunun baskısından kurtulabilmek amacı ile Istrancalar'a göç ettikleri belirtilmiş, Yunan ordusunun Müslümanlara zorla Bulgaristan sınırında siper kazdırdığı belirtilmiştir. Istrancalar'da yaşayan Rumların ise Chelingos çiftliğine gönderilerek silahlandırıldıkları bilgisi verilmiştir.⁴⁴

29 Mart 1921 tarihinde Osmanlı Savaş Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu raporda, Doğu Trakya'da Yunan askerlerinin 500 evden oluşan yeni bir Müslüman köyünü daha yaktıkları rapor edilmiştir.⁴⁵

5 Nisan 1921 tarihinde Osmanlı Savaş Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Fransızlara iletilen raporda Yunan askerlerinin, Trakya'da ki yerel Rumlardan çeteler oluşturarak, yerel Türk nüfusa saldırttıklarını bilgisini vermiştir.⁴⁶

8 Kasım 1921 tarihinde Ankara hükümetinin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne başvuruda bulunarak, Yunan ordusunun baskısından kaçarak İstanbul'a mülteci olarak sığınan 60 bin Müslüman için Uluslararası Kızılhaç örgütünün yerlerinden edilmiş savaş kurbanları için uluslararası yardım organize etmesi çağrısında bulunmuştur.⁴⁷

28 Aralık 1921 tarihinde İstanbul'da bulunan Trakya Türk Komitesi tarafından Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne İsviçre Cenevre'ye yazılan şikâyet mektubunda, işgalci Yunan ordusunun saldırganlığına maruz kalan Türklerin durumu şikâyet edilmiştir. Doğu Trakya'da çoğunluğu oluşturan Türklere kar-

41 Uluslararası Kızılhaç Komitesi Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/117

42 Turkish Minister of Interior Department of Refugees, "Greek Atrocities in Turkey, First Book", Ahmed İhsan, İstanbul, 1921 s.44

43 Turkish Minister of Interior Department of Refugees, a.g.e.,s.45

44 Turkish Minister of Interior Department of Refugees, a.g.e.,s.108

45 Turkish Minister of Interior Department of Refugees, a.g.e., s.45

46 Turkish Minister of Interior Department of Refugees, a.g.e.,s.16 -17

47 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 59.2/6 Bis

Görüş

Akademik
Bakış

146

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

şı yapılan davranışların insanlığın temel ilkelerine ve modern Dünya'ya aykırı olduğunu, Yunanlıların Kırklareli'ndeki tüm Müslüman köylerini yıktıklarını, masum ve savunmasız sivil halkın katledildiğini, hayatlarını kurtarabilenlerin ormanlara kaçtığını ama burada da Yunan ordusu tarafından takip edilip yok edildikleri yazılmıştır.

Hapishanelerin sebepsiz yere içeri atılan Türklere dolu oldukları, Kafkaslardan gelen Rum göçmenlerin evlerinden kovulan Türklere evlerine yerleştirildikleri, evlerinden kovulan Türklere yanlarına evlerinden hiçbir şey almaya izin verilmeden çıkarıldıkları ve yollarda bir parça ekmeğe muhtaç oldukları yazılmıştır. Edirne'de bulunan Fransız ve İtalyan konsoloslarının durumu bildikleri halde politik sebepler ile hiçbir şey yapmadıkları mektubun devamında yer almaktadır. Trakya Türk Komitesi olarak bu sebep ile Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne başvurdukları belirtmişlerdir.⁴⁸

31 Aralık 1921 tarihinde, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Uluslararası Kızılhaç Örgütü aracılığı ile Yunanistan Kızılhaç'ına bir mektup göndermiştir. Mektupta, Türk savaş esirlerinin listesinin tamamının gönderilmemesinin şikâyetinin yanında Yunan ordusunun Anadolu ve Doğu Trakya'da sadece askerleri esir almadığını, büyük miktarda sıradan köylüler, kadınlar ve çocukların da esir alındığını, Yunan ordusunun bu sivilleri savaş esiri olarak kabul etmediğinin ve çok kötü şartlar altında yaşamak zorunda bırakıldıklarının şikâyetinde bulunulmuştur.⁴⁹

13 Ocak 1922 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü, Cenevre'den İstanbul'da bulunan temsilcileri Georges Burnier'den, İstanbul'da bulunan Trakya Türk Komitesi'nden M Galib Bahlia tarafından imzalanarak gönderilen mektupta, Yunanistan'ın işgal etmiş olduğu Doğu Trakya bölgesinde sivil halka yönelik yapmış olduğu saldırganlıklarına ilişkin iddiaların doğruluğunu tespit etmesi istenmiştir.⁵⁰

26 Ocak 1922 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün İstanbul temsilcisi G. Burnier tarafından Cenevre'de ki merkezine yazılan raporunda, Doğu Trakya'nın çoğunluğunun Müslüman olduğunu, işgalci Yunan ordusunun Anadolu'da işgal ettiği topraklarda yapmış olduğu gibi sistematik bir şekilde kolonizasyon politikası izlediği yazılmıştır. Raporda Yunanistan'ın bunun için ise iki yol izlediğini, Müslümanlara hayatı imkânsız kılıp onların evlerini terk etmesini sağlayarak, mülteci haline getirdiği, bunun kanıtının ise gerek Bulgaristan'da gerekse de Türkiye'ye sığınan binlerce mültecinin varlığının olduğu, ikinci olarak da evlerini terk etmeyenleri ise toplu halde katlettiğini Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne bildirmiştir. Doğu Trakya'da terk edilmiş Müs-

48 Milletler Cemiyeti Arşivi Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre 41.18483.18054

49 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 56,5/ 39 Bis

50 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.2/561

Gazi

Akademik
Bakış

147

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

lûman evlerine ise Yunan devleti Anadolu'nun diğer bölgelerinden ve Karadeniz kıyılarından (Kafkaslar dâhil, yazarın notu) Rumların getirilerek yerleştirildikleri ve etnik nüfusun değiştirildiğini bildirmiştir. Dünya'da çok az kişinin Doğu Trakya'da olanları bildiğini ve Dünya'nın genel ilgisizliğin saldırganların hareketlerinde (Yunan ordusunun, yazarın notu) tamamen serbest bıraktığını belirtmiştir.⁵¹

6 Şubat 1922 tarihinde Trakya Komitesi tarafından İstanbul' da Uluslararası Kızılhaç Örgütü başkanı Gustav Ador'a hitaben kaleme alınan mektupta insanlık adına Doğu Trakya'ya Yunanistan'ın yapmış olduğu sistematik saldırıların tespit edilmesi, Türklerin evlerinden çıkartılarak buralara sistematik olarak Kafkaslardan getirdikleri Rumları yerleştirdiklerinin belirlenmesi için bir inceleme komitesi gönderilmesi dileğinde bulunulmuştur. Yunan devletinin Trakya'daki işgalinin medeni devletlerin davranışlarına uygun olmadığı da belirtilmiştir.⁵²

10 Şubat 1922 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü İstanbul Ofisinden Burnier tarafından Cenevre merkeze gönderilen mektupta 1919 tarihli istatistik bilgileri verilmiş, bu bilgilere göre Doğu Trakya'da yaşayan 635.000 kişinin 431.540 Türk, 165.000 Rum, 20.200 Musevi, 16.000 Ermeni ve 2.000 Bulgar kökenliden oluştuğu ve Türklerin % 67,5 nüfusu oluşturdukları belirtilmiştir. Batı Trakya'da ise toplam 260.000 kişinin, 160.000 Türk, 57.000 Yunan, 26.000 Bulgar, 2.500 Musevi, 1.600 Ermeni'den oluştuğu belirtilmiştir. İstanbul' da mülteci olarak bulunan Trakyalı Türkler arasında yapılan araştırma sonucunda Yunan yetkililerin Türklerin toleransız bir rejim yönetimi ile ve her türlü tacizi uygulayarak göç etmeye zorladıkları belirtilmiş, boşalan Türk köylerine ise Güney Rusya, Kafkaslar, Kilikya bölgesinden ufak bir miktar olmak üzere Rumların getirilerek yerleştirildikleri belirtilmiştir. Doğu Trakya'daki Türklerin evlerinin ve topraklarını yarısını gelen bu Rum mültecilere vermek zorunda bırakıldıkları ve Türklerin tarım aletlerini yerleştirilen Rumların kullandıkları ve tohumluklarına el koydukları yazılmıştır. Türklerin ihtiyaç olmasa bile kendi tarım aletlerini kullanmalarına izin vermedikleri belirtilerek, Türklerin kendi köylerinde yaşmalarının imkânsız hale getirildiği belirtilerek, konunun Milletler Cemiyeti'ne iletilerek bir araştırma komisyonunun kurulmasını talep edilmiştir.⁵³

10 Şubat 1922 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü İstanbul Ofisinden Burnier tarafından Cenevre merkeze gönderilen mektupta 1919 tarihli istatistik bilgileri verilmiştir. İstatistiki bilgilerde, Doğu Trakya' da yaşayan 635.000 kişinin 431.540 Türk, 165.000 Rum, 20.200 Musevi, 16.000 Ermeni ve 2.000 Bulgar kökenliden oluştuğu ve Türklerin % 67,5 nüfusu oluşturdukları belirtilmiştir.

51 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65 5/9 ve Mis 15.5/514

52 Uluslararası Kızılhaç Örgütü, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/11

53 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/520

Görsel

Batı Trakya'da ise toplam 260.000 kişinin, 160.000 Türk, 57.000 Yunan, 26.000 Bulgar, 2.500 Musevi, 1.600 Ermeni' den oluştuğu belirtilmiştir. İstanbul' da mülteci olarak bulunan Doğu Trakyalı Türkler arasında yapılan araştırma sonucunda Yunan yetkililerin Türklerin toleransız bir rejim yönetimi ile ve her türlü tacizi uygulayarak, göç etmeye zorlandıkları belirtilmiş, boşalan Türk köylerine ise Güney Rusya, Kafkaslar, Kilikya bölgesinden ufak bir miktar olmak üzere Rum getirilerek yerleştirildikleri belirtilmiştir. Doğu Trakya'daki Türklerin evlerinin ve topraklarının yarısını gelen bu Rum mültecilere vermek zorunda bırakıldıkları, Türklerin tarım aletlerini ilk önce yerleştirilen Rumlara kullandırdıkları, Türklerin ihtiyaç olmasa bile kendi tarım aletlerini kullanmalarına izin vermedikleri belirtilmiştir. Türklerin tohumluklarına el konulduğu ve Türklerin kendi köylerinde yaşamalarının imkânsız hale getirildiği belirtilerek, konunun Milletler Cemiyeti'ne iletilerek bir araştırma komisyonunun kurulmasının mümkün olup olmadığı sorulmuştur.⁵⁴

15 Şubat 1922 tarihli Osmanlı Kızılay'ının 6 numaralı aylık bülteninde ilk haber olarak, İstanbul'da bulunan İngiliz işgal kuvvetleri komutanın General G.Franks C.B Captain J.E.T. Phillips, M.C, teğmen Neville Rolfe'un da aralarında bulunduğu İngilizler tarafından İstanbul'da bulunan Türk mültecilere yardım etmek için oluşturulan komitenin açıklaması yer almıştır. Yapılan açıklamada, yakın doğuda savaş yüzünden acı çeken Rum, Ermeni ve Rusların yanı sıra Müslüman mültecilerin, "hiç kimsenin çocuğu" konusunda buldukları yazılmıştır. İngiliz basını ırk ve din ayırımı yardımlar konusunda yapmasına rağmen bu kişilere sütunlarında yer vermemiştir. Bu zavallı insanların zor koşulları sessizlik içerisinde geçirdikleri belirtilerek, Balkan Savaşları sonrasında Avrupa'dan 914.000 Türk'ün Anadolu'ya yeni topraklara geçtiklerini, binlercesinin yolda öldüğü belirtilmiştir. En son savaşta 870.000 Müslümanın Batı Anadolu'ya Ruslardan kaçarak sığındığı, son olarak Yunanistan'ın işgal ettiği İzmir bölgesinden 350.000 köylünün topraklarını terk etmek zorunda kaldığı yazılmıştır. Son birkaç ay içerisinde de Marmara kıyılarından ve Doğu Trakya'dan kaçarak İstanbul'la sığınan, arkalarında yıkılmış köylerini bırakan Müslüman mültecilerin sayısının 60.000 olduğunu belirtmiştir. Mültecilerin büyük çoğunluğunun kadınlar, çocuklar ve sakatlardan oluştuğu, erkeklerin ya Anadolu'da ki orduya katıldıkları ya da dağlarda saklandıkları belirtilmiştir, bir kısım erkeklerin ise Yunanlılarca esir edildikleri belirtilmiştir. İstanbul'da yaşayanların ve Türk hükümetinin bu mültecilere yeterli yardımı (25.000'ini boş barakalarda, eski evlerde ve camilerde yaşayan mülteci Türklere) yeterli yapamadıkları, Osmanlı Kızılay'ı ve Türk Mülteci Komisyonu'nun mültecilerin çoğuna ancak bir parça ekmek verebildiği ve bu miktarın yaşamın sürdürülmesi için yeterli olmadığı belirtilmiştir.

54 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/520

Gazi

İngiliz yardım komitesi Türk mültecilerin toprak üzerinde uydukları ya da ufak bir odada 5 aile, 30-40 kişi kaldıklarını belirterek, İngiliz-Hindistan Kızılay'ının yardım etmeye çalıştığı ama bu yardımın durduğu, Fransız Kızılhaç'ının yardım etmeye hazırlandığı, birkaç İngiliz'in yardım ettiği ve Mrs. Doughty-Wylie bir çorba mutfağı kurarak her gün 250 mültecinin karnını doyurduğunu, İngiliz Komitesi'nin de buna 350 kişi ekleyeceğini, İngiltere'den gelen yardımlar için de banka adresi verilmiştir.⁵⁵

17 Şubat 1922 tarihinde G.Burnier tarafından Cenevre merkeze gönderilen mektup, Yunan ordusundan kaçarak İstanbul'a sığınan gıda ve yiyecek yardımına muhtaç Türk mültecilerin sayısını 60.000 vermiştir.⁵⁶

23 Şubat 1922 tarihinde, Bulgaristan'a Doğu Trakya'dan Yunan ordusunun baskısından kaçan Türkler tarafından Gustav Ador, Uluslararası Kızılhaç Örgütü başkanına bir mektup gönderilmiştir. Gönderilen mektup ta, Doğu Trakya'da bulunan köylerinin işgalci Yunan ordusunun saldırıları ile çok sayıda kişinin öldürüldükleri, evlerinin ellerinden alınarak Kafkaslardan getirilen Rumlara verildiği, kimi köylerin tamamen yakıldığı belirtilmiş, çoğunluğu Türk olan Doğu Trakya'da Türklerin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı şikâyetinde bulunulmuştur.⁵⁷

20 Nisan 1922 tarihinde Tekirdağ'da Cemal Necmeddin Bey, İstanbul basımı bir gazete okuduğu için Yunan Savaş Mahkemesi tarafından 3 yıl hapse mahkûm edilmiştir.⁵⁸

Lüleburgaz'daki seçkin Türk ailelerinden Yakup Efendi, Mahmut Bey, Murad Bey, Hüseyin Bey, Şevki Bey, Mehmet Ağa, Hafız Ahmed Efendi ve Arif Ağa, Yunan Savaş Mahkemesi tarafından politik suç işledikleri bahane gösterilerek idama mahkûm edilmişlerdir.⁵⁹

Türk köyleri Akveren, Rum beyli gibi köyler evlerini terk etmediklerinde Yunan ordusu tarafından kamulaştırılmış ve Kafkasya'dan getirilen Rumlar bu köylere yerleştirilmiştir.⁶⁰

Demirköy'de Yunan askerleri altı Türk köylüsünü köyden almış, ormana götürerek infaz etmişlerdir. Kırklareli'nde tüm Müslüman köylerinde sistematik olarak saldırganlıkların yapıldığı, silah araması bahanesi ile ev aramalarında kadınların taciz edilerek, evlerin yağmalandığı, çoğu seferinde köylülerin tutuklanarak, şiddetli dayığa maruz bırakıldıkları belirtilmiştir.⁶¹

55 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5 / 535 bis

56 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/522

57 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65 5/12

58 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/7

59 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/ 11 Bis

60 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/ 11 Bis,

61 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/ 11 Bis

30 Nisan 1922 tarihinde Trakya Türk Komitesi, Milletler Cemiyeti'ne iletmek üzere hazırladığı işgalci Yunanistan ordusunun Trakya'da yapmış olduğu zulümleri anlatan bir raporu Uluslararası Kızılhaç Örgütü İstanbul temsilcisi G.Burnier'e iletmıştır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü İstanbul temsilcisi raporu 11 Mayıs 1922 tarihinde İsviçre Cenevre'de bulunan Uluslararası Kızılhaç Örgütü merkezine göndermiş, rapor 20 Mayıs 1922 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından gönderilmiştir.

Trakya Türk Komitesi tarafından hazırlanan raporda Mondros Ateşkes antlaşmasının imzalanması sonrasında Edirne demiryolunun güvenliğinin İtilaf Devletlerince bir Yunan taburuna verildiği belirtilerek, bahsi geçen Yunan taburunun bölgede huzursuzluk yaratarak Müslümanları katlettikleri yazılmıştır. Yunanistan ordusu, Ateşkes Antlaşması'nın hemen ertesi gün ilk olarak Kumocağı köyünde Mustafa isimli Türk köylüsünü öldürmüşlerdir. Saruhanlı deneni yerde Tatarlar köyünden Motok Süleyman boğazı kesilerek öldürülmüştür. Lüleburgaz'dan Rifat Bey'in kızını ve Hayri Bey'i öldürdükleri raporda yazılmıştır. Taşlı Köyü'nden Hoca Mehmet Efendi ve Hoca Ali Efendi, Yunanistan ordusunun öldürdüğü ilk siviller olarak belirtilmiştir.

Yunan taburu tarafından bölgede yaşayan Rumların silahlandırılarak mangalar oluşturduğu ve yerli silahlandırılmış Rumlar ve Yunan taburunun 7 ay içerisinde 1.200 Türk'ü katlettikleri yazılmıştır. Türk kadınların ve kızların ise ırzlarına geçtikleri özellikle raporda belirtilmiştir.

Edirne'nin Yunanistan ordusu tarafından işgal edilmesi ile birlikte Türk'lere yönelik katliamların dur durak bilmeden devam ettiği, çok sayıda Türk'ün sürgüne gönderildikleri, sivillerin kimisinin işkenceye maruz kaldığı kimisinin ise infaz edildiği, talihsiz Türklerin ise üzerlerine benzin dökülerek yakıldıkları Trakya Türk Komitesinin raporunda yer almıştır.

Trakya Türk Komitesi'nin raporunda Venizelos ve Konstantin Hükümetlerinin Türk'lere yapılan kötülükler konusunda rekabet içerisinde olduğu, amaçlarının Müslüman unsurunu yok etmek olduğu, Türkleri memleketlerini terk etmeye zorlayarak, özellikle Kafkasya'dan grup halinde getirilen Rumlara yer açmak oldukları yazılmıştır. Kafkasya'dan getirilen Rumların kaçmaya zorlanan veya öldürülen Türklerin evlerine yerleştirebilmek amacı ile Yunanistan'ın bilinçli bir politika uyguladığı belirtilmiştir.

Trakya Türk Komitesi, Yunanistan devletinin uyguladığı sistematik politika ile Trakya'da Rum unsurunu Türk çoğunluk aleyhine güçlendirmek istediği belirtilerek, raporun yazıldığı tarihe kadar 70.000'den fazla Kafkas kökenli Rum'u Trakya'ya yerleştirildiği yazılmıştır.

Kendilerine yapılan kötü muamele sonrasında binlerce Türk'ün evlerini barklarını terk ederek toplu halde Türkiye, İstanbul veya Bulgaristan'a sığınmak zorunda kaldıkları raporda yazılmıştır.

Gazi

Akademik
Bakış

151

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Trakya Türk Komitesi raporunda, Trakya'da ekonomik yaşamın durduğu, Müslüman nüfusun büyük bölümünün katliamlardan kurtulmak için göç ettiği veya dağ ve ormanlara sığındıkları yazılmıştır. Kafkaslardan getirilen Rumlar, katledilen veya kaçmak zorunda bırakılan Türklerin evlerine yerleştirilirken, sürü hayvanları tohumlar ve Türklere ait diğer eşyaların bedelsiz verildikleri yazılmış, malları yağmalanan Türklerin Bulgaristan veya Türkiye' de zor koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmiştir.

Trakya Türk Komitesi, Milletler Cemiyeti'nden benzer olayların yaşandığı Arnavutluk'a gönderilmiş, tarafsız ülke üyelerinden oluşturulan komisyonun benzerinin kurulması talebinde bulunulmuş ve bu komisyonun tespitleri temelinde adaletli bir kararın Trakya için verilmesi istenmiştir.

Komite'nin hazırlanmış olduğu rapora ek olarak Yunanistan Ordusu'nun işlediği mezalimlerin listesi sunulmuştur. Bu listeye göre; Kırklareli'ne 6 Türk köyü yakılmış, Türk nüfusun erkeklerinin büyük kısmı katledilmiştir. Kocatarla köyünün erkeklerinin tamamı silahla taranarak öldürülmüştür. Raporda öldürülen Türklerin isimleri verilir iken Kırklareli'ndeki Müslümanların halen Bulgaristan'a sığındıkları yazılmıştır. Uzunköprü' de evlerin basılarak malların Yunan ordusu tarafından yağmalandığı sivillerin hapse atıldığı, Babaeski'de de aynı muameleye sivillerin maruz bırakılarak, günlerce falakadan geçirildikleri belirtilmiştir.

Edirne'ye bağlı Akardere ve Karabayır köylerinin Yunan askerleri tarafından basılarak, erkeklerin öldürüldükleri, kadınlarının ise çareyi Edirne'ye sığınmakta buldukları belirtilmiş ve kadınların gördükleri kötü muamelelerin izlerini üzerlerinde taşıdıkları belirtilmiştir. Çerkez Müsellim köyünde 5 Türk, Yunan askerlerinin falakası sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir.

Karaburun köyünde 5 Türk erkek öldürülmüş, 6 Türk kadın ise üzerlerinde sigara söndüren Yunan askerlerinin işkenceleri sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Müslüman köylerdeki erkeklerin topluluklar halinde tutuklanıp ormana götürülerek öldürüldükleri, Müslüman kadınların ve kızların tecavüze ve kötü muameleye maruz bırakıldıkları belirtilmiştir.

Trakya Türk Komitesi raporunda hapishanelerin sebepsiz yere tutuklanmış Müslüman eşraf ile dolup taşıdığı belirtilerek, hapse atılan sivil Türklerin gördükleri kötü muamele sonrasında öldükleri, örnek olarak da Tekirdağ'da Mehmet Efendi'nin gördüğü işkencelere dayanamayarak can verdiği yazılmıştır.

Trakya Türk Komitesi raporunun devamında Yunanistan askerlerinin yaptıklarının kurban ve tanıklarının anlatımlarını yazmıştır. Yunanistan askerlerinin sistematik yağma eyleminde buldukları, Türklere haraç aldıkları, çok sayıda Türk'ü işkence ile öldürdükleri, diri diri üzerlerine benzin dökerek yaktıkları, gözlerini oyma eylemini gerçekleştirdikleri, küçük kız çocukları da

Görüş

Akademik
Bakış

152

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

dahil olmak üzere sistematik olarak tecavüz olaylarını gerçekleştirdikleri yazılmıştır. Müslüman kadın ve erkeklerin ağaçlara ayaklarından asıldıkları, bu şekilde işkenceye maruz bırakılarak öldürüldükleri rapor edilmiştir.

Trakya Türk Komitesi raporunun devamında Yunan ordusunun, Türk köylülerin tüm tohum hasadına el koyarak, öldürülen, sürgün edilen ve kaçmak zorunda bırakılan Türklerin evlerine yerleştirilen Kafkasya'dan getirilen Rumlara verdiklerini, Türk köylülerin topraklarını ekemedikleri için sefil olduklarını yazılmıştır.

Rumbeyli gibi köylerindeki Türklerin topraklarına Yunan yetkililerin el koydukları ve bu toprakların daha sonra Kafkasya'dan getirilen Rumlara verildiğinin şikâyetinde bulunulmuştur.⁶²

7 Haziran 1922 tarihinde İzmir'de bulunan Türk istihbarat görevlileri, Yunan ordusuna ait birliklerin Doğu Trakya'da yeni bir yapılanma için Marmara üzerinden Silivri limanına gönderildiklerini rapor etmişlerdir.⁶³ Trakya'ya geçirilen Yunan birliklerinin İstanbul'u ele geçireceğine ilişkin ise tarihçiler arasında yanlış bir kanı yer almaktadır. Herhangi bir güvenlik sıkıntısı yaşanmayan Trakya'ya geçirilen Yunan birliklerinin sayısının Trakya'da 13,000'den 30 bine çıkarılmasının tek askeri gerekçesi olarak İstanbul'un işgali düşünülmüştür.

8 Haziran 1922 tarihinde Osmanlı Hilali-i Ahmer'i tarafından Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne gönderilen telgraf ile Doğu Trakya'da Müslümanlara karşı yapılan kötü muamelelerin yerinde incelenmesi için bir araştırma komitesi kurulması talep edilmiştir. Aynı gün telgrafın bir örneği de mektup olarak İsviçre Cenevre'ye gönderilmiştir.⁶⁴

1922 Haziran ayında Bulgaristan'da ki Doğu Trakyalı Türk mültecilerin durumuna ilişkin M.Kroum Popoff tarafından çekilen bir film, İsviçre Cenevre'de Bulgar delegasyonu tarafından izlettirilmiştir.⁶⁵ 15 Haziran 1922 tarihli Kızılhaç Bültenin de Fransızların İstanbul' da 1.800 Türk mülteciye her gün çorba verdiği haberini yayımlamıştır.⁶⁶

28 Haziran 1922 tarihinde Yunanistan Kızılhaç Genel Sekreteri E. Egialides tarafından, Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne gönderilen mektupta, Doğu Trakya'da Müslümanların mutlu oldukları ve araştırma komitesi kurulması önerisinin Ankara Hükümeti'nin politikasına hizmet edeceğini gerekçe göstererek karşı çıkmıştır.⁶⁷

62 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, İsviçre, Cenevre 11.26923.3853

63 Michael M.Finefrock, " Ataturk, Lloyd George and the Megali İdea: Cause and Consequence of the Greek Plan to Seize Constantinople from the Allies, June - August 1922 ", The Journal of Modern History ", Cilt 52 No 1 Mart 1980, s. D1057

64 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/32

65 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65/5/22

66 Revue Internationale de la Croix-Rouge, No 2, Cenevre, 15 Haziran 1922 s.534

67 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşiv, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/28

Gazi

Haziran ayının sonuna doğru Yunan ordusu Doğu Trakya'daki asker sayısını 45.000 çıkarmıştır.⁶⁸

27 Temmuz 1922 tarihinde Atina'da İngiliz temsilcisine Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, verdiği nota ile çatışmaları sona erdirmek için gerekli adımların kısa süre içerisinde atılması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁹

29 Temmuz tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Baltazzis, Atina'da İtilaf devletleri temsilcilerini ikinci bir nota vererek sadece İstanbul'un Yunanistan tarafından işgal edilmesi ile barışın gelebileceğini ve bu sebep ile İtilaf devletlerinin Yunan ordusunun İstanbul'a girmesine izin vermesi gerektiğine dair bir notu ilemiştir. Yunanistan Dışişleri bakanı, İtilaf devletlerinden herhangi bir cevap verilene kadar Yunanistan'ın herhangi bir harekette bulunmayacağını da sözlü olarak İtilaf devletleri temsilcilerine ilemiştir.⁷⁰

25 Ağustos 1922 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne Trakya Komitesi tarafından İstanbul'dan yazılan şikâyet mektubunda Doğu Trakya'da bulunan işgalci Yunan Ordusu'nun Bulgaristan sınırı ile Çatalca arasında kalan bölgedeki Türklere evlerini terk etmeleri için emir verdiklerini bildirmiştir. 15 gün içerisinde evlerini terk etmeleri istenen Türklerin evlerine ise Kafkasya'dan getirilen Rumların yerleştirilecekleri bildirilmiştir. Türklerin Doğu Trakya'daki varlıklarını yok etmeye yönelik politikasına karşı Milletler Cemiyeti'ni yardıma çağırmışlardır..⁷¹

25 Ağustos 1922 tarihinde Trakya Komitesi Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne de başvurarak, Bulgaristan sınırı ile Çatalca sınırı arasında yer alan bölgedeki Müslümanların evlerini 15 gün içerisinde terk etmelerinin istendiği yazılmıştır. Türkler tarafından boşaltılacak evlere Kafkasya'dan getirilecek Rumların yerleştirileceği bilgisi iletilmiş ve Uluslararası Kızılhaç' Örgütü'nden Doğu Trakya'ya araştırma komitesi gönderilmesi talep edilmiştir.⁷²

26 Ağustos 1922 tarihinde ise Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın komutasında TBMM ordusu Yunan güçlerine karşı büyük taarruza geçerek Anadolu'dan Yunan askeri varlığını silmiş ve 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi ile de Yunan ordusunun işgal ettiği Doğu Trakya topraklarını 15 gün içerisinde boşaltması kararı verilmiştir.

Sonuç

Yunanistan işgal ettiği Anadolu ve Doğu Trakya topraklarında, işgal başladığı günden itibaren Türklere karşı bilinçli ve sistematik bir etnik temizlik hareketi-

68 Michael M.Finefrock, a.g.m s.1060

69 Michael M.Finefrock, a.g.m s.1061

70 Michael M.Finefrock, a.g.m s.1061

71 Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre İsviçre 41.23075.18054

72 Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/63

Görüş

Akademik
Bakış

154

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

ne girişmiştir. Baskı, zor, yıldırma ve katliam politikaları ile 15 Şubat 1922 tarihli İtilaf Devletleri belgesine göre Anadolu' da 350 bin kişi yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmıştır. Marmara kıyısından ve Trakya'dan yaklaşık 60 bin kişi İstanbul'a ölüm korkusu sebebi ile sığınırken, Doğu Trakya'da 30 bin kişi Bulgaristan' a mülteci olarak yine ölüm korkusu ile sığınmıştır.

Yunanistan Devleti'nin Trakya'daki asker sayısını 13,000'den 45,000 rakamına çıkarması İstanbul'un Yunan ordusu tarafından işgal edileceği, aslında Yunanistan'ın Trakya'da uygulamaya koyacağı Türklerin tamamen Doğu Trakya'dan askeri güç ile boşaltılması planının gizlemesi olarak düşünülmelidir.

Yunanistan devleti henüz savaş sürer iken 10 Şubat 1918 tarihinde İngiltere, Fransa ve ABD' den 750 milyon Fransız Frank (150 milyon ABD Doları karşılığı) kredi antlaşması yapmış bulunmakta idi.⁷³ Kredi şarta bağlı olarak ödemesinin tamamı gerçekleşmemiştir. Kral Alexander'ın ölümü sonrasında, Kral Konstantin'in yerini alması sonrasında Alman taraftarı olarak kabul ettikleri Kral Konstantin sebebi ile İtilaf Devletleri 5 Aralık 1920 tarihinde Yunanistan'a verilecek kredileri iptal ettiklerini açıklamışlardı.⁷⁴

Yunanistan devleti sadece mali olarak İtilaf devletlerinin yardımına muhtaç bulunmamakta aynı zamanda da askeri malzeme olarak da İtilaf devletlerine bağımlı bulunmakta idi. Bir deniz devleti olan Yunanistan'ın İngiliz ve Fransız donanmalarına karşı herhangi bir başarı şansı da bulunmamakta idi. Bu sebep ile işgal devletlerinin onayının dışında İstanbul' a bir askeri hareket yapmaları beklenemezdi.

Aynı zamanda İstanbul'un konumu Sevr Antlaşması ile Milletler Cemiyeti gözetiminde bir serbest şehir statüsünde belirlenmişti. İstanbul'un dışında barış antlaşmaları sonrasında nüfusunun %95'ini Almanların oluşturduğu Gdansk şehri ,Milletler Cemiyeti kontrolünde bir serbest şehir olarak Woodrow Wilson'un 14 noktasından 13. de belirttiği kurulacak olan Polonya devletinin denize ulaşmasının sağlanması ve askeri stratejik amaçlar doğrultusunda kararlaştırılmıştı. Bu çerçevede Yunanistan'ın İstanbul için askeri bir harekâta girişecek olması Milletler Cemiyeti'ne karşı yapılmış bir davranış olacağı için gerçekçi gelmemektedir.

Yunanistan devletinin Haziran 1922 tarihinden itibaren Doğu Trakya'da ki askeri varlığının sayısını 30,000'e çıkarmasının tek sebebi, 25 Ağustos 1922 tarihinde Trakya Komitesi tarafından gerek Milletler Cemiyeti'ne gerekse de

73 Louis P.Cassimatis, " *American Influence in Greece 1917 – 1929* ", The Kent State University Press, Ohio, 1990 s.34

74 Erik Goldstein, " Great Britain and Greater Greece 1917 – 1920 ", *The Historical Journal* ", Cilt 32, No 2 Temmuz 1989 .339-356, s.356

Gazi

Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne gönderilen mektuplarda belirtildiği gibi, Bulgaristan sınırı ile Çatalca arasında yer alan bütün Türk evlerini terk etmeleri emrini verdikleri, şikâyet mektubunda yer almaktadır. Türklerin 15 gün içerisinde Trakya'yı terk etmeleri istenmiştir. Türklere karşı yapılacak olan bu "etnik temizlik" için ise Yunanistan devletinin Trakya'da mevcut 13,000 askeri yetersiz kalacağı için takviye olarak 30,000 asker daha getirmiştir.

Doğu Trakya'da bulunan Edirne Vilayeti, Edirne, Kırklareli (Kırkkilise Sancağı), Tekirdağ (Tekfurdağı Sancağı) ve Gelibolu'yu kapsamaktaydı ve Çatalca'ya kadar olan bu bölgedeki Türk nüfusu 1914 yılı itibari ile 360.417 kişi idi.

360.417 Türk nüfusun yaklaşık 30.000'i Bulgaristan'a ve 60.000'i ise İstanbul'a sığınmış iken Yunanistan devletinin askeri güç ile evlerinden yani Doğu Trakya'dan atacağı sivil Türklerin sayısı 270.000 civarında bulunmaktaydı.⁷⁵ Bu sebep ile Yunanistan Doğu Trakya'daki askeri varlığına 30.000 asker daha eklemek zorunda kalmıştı.

Yunanistan'ın henüz barış antlaşması onaylanmadığı için başlangıcından itibaren uluslararası hukuk açısından askeri işgal gücü olarak bulunduğu Anadolu ve Doğu Trakya'da askeri işgal gücü olarak Türk çoğunluğa uyguladığı baskı, zor ile yıldırarak göçe zorlaması, toplu kıyımlarda bulunması ve Doğu Trakya'da Türklerin evlerini terk etme emri çıkartması, 1907 tarihli Lahey Sözleşmelerinden 4 numaralı Kara Savaşı Kurallarına Dair Sözleşmesinin 43, 46 ve 50.Maddelerinin ihlali olarak savaş suçu kapsamında yer almaktadır.

Yunan ordusunun işlediği savaş suçları (özellikle Doğu Trakya'da yaşananlar) İstanbul'u işgal eden İtilaf devletlerinin bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir. Türklerin Avrupa'da varlığına son vermek arzusunda olan İtilaf devletleri, Yunanistan'ın işlemiş olduğu etnik temizlik suçu karşısında sessiz kalarak, kolektif sorumluluk kapsamında kolektif suç işlemiştir. Yunanistan kadar İngiltere, Fransa ve İtalya'da Doğu Trakya'daki etnik temizlikte hukuken savaş suçu işlemiştir. Trakya Türk Komitesi ve Kızılay'ın göndermiş olduğu şikâyet mektupları ise karşılığını ne yazık ki bulamamıştır.

Ayrıca belirtilmesi gereken diğer önemli bir savaş suçu ise Yunanistan'ın, Doğu Trakya'daki Türk köylülerinin tohumluklarını ellerinden alarak açlığa mahkûm etmesidir. Türk köylüleri tarlalarını ekemedikleri için açlıktan ölmek veya köylerini terk etmek seçeneği ile karşı karşıya bırakılmıştır.

Kaynaklar

BELL -DİALKOFF, Andrew, "Ethnic Cleansing ", MacMillan Press Ltd Londra, 1996
BARTOP, Paul R. " Ethnic Cleansing and Genocide: Similarities and Differences

75 Orhan Sakin, "Osmanlı'da Etnik Yapı, 1914 Nüfusu ", Ekim Yayınları, İstanbul, 2008,s.196

Gör

Akademik
Bakış

156

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

" , A Review Essay " Terriable Fate: Ethnic Cleansing in the Making of Modern Europe by Benjamin Lieberman", Menorah Review, Number 68 Winter/ Spring 2008, <http://www.menorahreview.org/article.aspx?id=63>, 23/05/2014

CASSIMATIS, Louis P. " *American Influence in Greece 1917 – 1929* ", The Kent State University Press, Ohio, 1990

Encyclopedia of Public International Law, North Holland Publications.Co, Amsterdam, 2004,

GOLDSTEIN, Erik , " Great Britain and Greater Greece 1917 – 1920 " , *The Historical Journal* " , No 2 Temmuz 1989 ,pp. 339-356

FINEFROCK, Michael M., " Ataturk, Lloyd George and the Megali İdea: Cause and Consequence of the Greek Plan to Seize Constantinople from the Allies, June - August 1922 " , *The Journal of Modern History* " , Cilt 52 No 1 Mart 1980, pp.1047 – 1066

H.HOLDİCH Col. Sir Thomas, " *Boundaries in Europe and the Near East* " , MacMillan, Londra, 1918

HENCKAERTS, Jean-Marie , " *Mass Expulsion in Modern International Law and Practice* " , Martinus Nijhoff Publishers, Lahey, 1995,

M.P MACKINDER, H.J. , " *Democratic Ideals and Reality* " Constable and Copmany Ltd, London 1919,

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt 1

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt X

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt XIV

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt 2

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt. IV

MILLER, David Hunter " *My Diary at the Conference of Paris* " Appeal Printing Company, basım yeri belirtilmemiş 1924, Cilt XVII

MINISTER of Interior Department of Refugees, " *Greek Atrocities in Turkey*, First Book " , Ahmed İhsan, İstanbul, 1921

PEGORİER, Clotilde, " *Ethnic Cleansing, A Legal Qualification* " Routledge, New York, 2013

PREECE, Jennifer Jackson , " Ethnic Cleansing as an Instrument of Nation State Creation: Changing State Practices and Evolving Legal Norms " , *Human Rights Quarterly* Cilt 20,1998, s.817-842

Gazi

SAKİN, Orhan , "Osmanlı'da Etnik Yapı, 1914 Nüfusu ", Ekim Yayınları, İstanbul, 2008,

TETİK, Ahmet – Mehmet Şükrü Güzel, " Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları ", İş Bankası Yayınları, 2013, İstanbul,

THE 1755 Exile, Acadian-Cajun Genealogy & History, <http://www.acadian-cajun.com/1755ex.htm>, 29.20.2013

TURHAN, Dr. Mustafa, " İstiklal Harbinde 'Müttefikler Arası Tahkik Heyeti ' Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi ",A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, sayı 8, Kasım 1991 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/785/10094.pdf>,

WHITE, George W. "Nations, State, and Territory , Orgins, Evolutions, and Relationships " Volume 1 , Rowman&LittleField Publishers,Inc, New York 2004,

ZAYAS, Alfred M. de, " International Law and Mass Population Transfers" *Harvard International Law Journal* " Sayı 16, 1975, s.207-262

Revue Internationale de la Croix-Rouge, No 2, Cenevre, 15 Haziran 1922

Arşiv Belgeleri

Milletler Cemiyeti Arşivi Cenevre İsviçre

Milletler Cemiyeti Arşivi Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, İsviçre, Cenevre 11.26923.3853

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre 11.2432.2432

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre 11.1860.1860

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 1.2309.1780

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre, 11.2432.2432

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletle, Cenevre, İsviçre 41.18054.18054

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, İsviçre, Cenevre 11.26923.3853

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre 41.18483.18054

Milletler Cemiyeti Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre İsviçre 41.23075.18054

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi Cenevre İsviçre

Uluslararası Kızılhaç Arşivi, Birleşmiş Milletler, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/118

Uluslararası Kızılhaç Komitesi Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/117

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 59.2/6 Bis

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 56.5/ 39 Bis

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.2/561

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65 5/9

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/514

Görsel

Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya'da Yunanistan Tarafından
Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922

Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65 5/11
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/7
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/11 Bis
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/520
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/522
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 15.5/535 Bis
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/12
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/32
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65/5 /22
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre 65.5/28
Uluslararası Kızılhaç Örgütü Arşivi, Cenevre, İsviçre Mis 65.5/63

Gazi

Akademik
Bakış
159
Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014